

Mladen Vedriš

REPUBLIKA HRVATSKA – AKTUALNA OGRANIČENJA I PERSPEKTIVNE MOGUĆNOSTI EKONOMSKOG NAPRETKA

Uvod

Republika Hrvatska, zbog ratnih i poratnih okolnosti, dovršava tranzicijski proces s određenim vremenskim pomakom u odnosu na većinu drugih tranzicijskih država. Taj odklon vidljiv je na unutrašnjem planu: u kašnjenju ili odlaganju provedbe neophodnih strukturnih reformi, koje omogućuju efikasnije funkcioniranje društva u cjelini i ekonomije posebice. To znači, sustavnih promjena i podizanja kvalitete rada javne uprave i pravosuđa, kompleksnih reformi mirovinskog i zdravstvenog sustava, sustava obrazovanja, te do organizacije adekvatnijega ustroja odnosa lokalne i središnje vlasti.

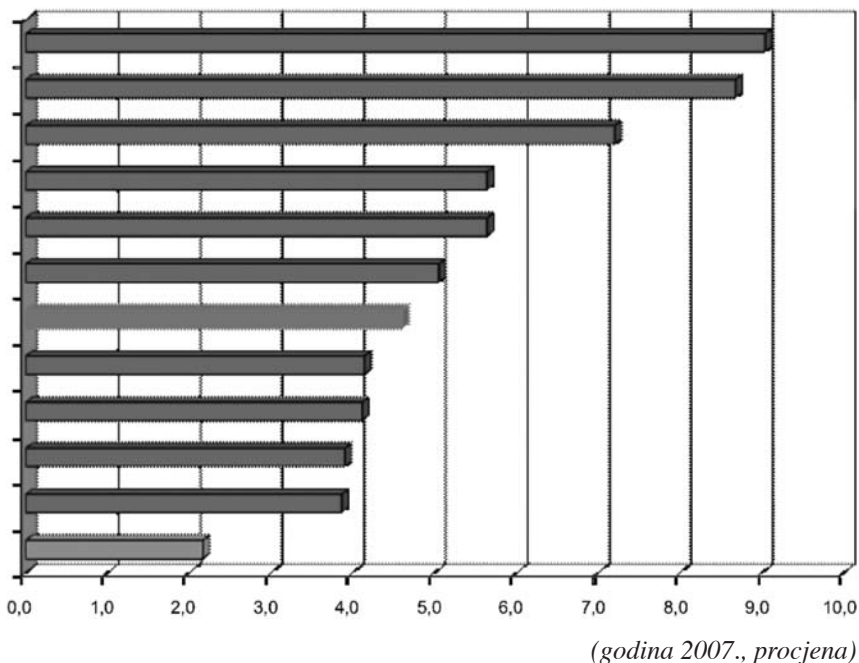
Istodobno, eksterno, taj se zaostatak sublimira u činjenici da se proces EU integracija: punopravno članstvo i prethodne prilagodbe, također ostvaruje iza prvog i drugog vala uključivanja, najprije deset država zajednički (2004.), a zatim Rumunjske i Bugarske (2006.).

No, realna prosudba trenutačnog vlastitog pozicioniranja prvi je i neophodan korak u sagledavanju daljnjih mogućnosti gospodarskog napretka ulaskom u EU, na snažno i široko tržište roba, kapitala i sve stručnije radne snage, što je za Hrvatsku novi konkurentski izazov. To znači da takvo pozicioniranje zahtijeva i realnu prosudbu svih rizika, koji stižu kao dio konkurentskog pritiska na ukupnost aktualne ekonomske pozicije Republike Hrvatske.

I. Postojeće stanje

Republika Hrvatska je u dužem vremenskom razdoblju, koje karakterizira kontinuitet tranzicijskih napora u okviru mandata dviju vlada različitih stranačkih predznaka, ostvarivala stope rasta BDP-a, koje svojom visinom nisu mogle nadoknaditi deficite nastale u desetljeću prije toga.

Graf 1: Prosječna realna stopa rasta BDP-a RH i usporednih zemalja, 2001.–2007.

Izvor: Eurostat, Državni zavod za statistiku

Prosječna stopa rasta, iako nešto povoljnija od one ostvarene u Mađarskoj, Češkoj, odnosno Sloveniji ili Poljskoj, zaostaje za onima realiziranim u pribaltičkim državama, a također i državama koje su proces tranzicije otpočele s određenim kašnjenjem (Slovačka, Rumunjska, Bugarska), ali su ostvarujući strategiju ubrzanih reformi i

gospodarskoga rasta ostvarile prilagodbe (Kopenhaški kriteriji, 1993.) i ulaskom u EU ojačale svoje ekonomske performanse.

Stupanj ostvarenoga ekonomskog razvoja moguće je očitati i iz odabranih pokazatelja zaposlenosti i nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj, komparativno u odnosu na određeni krug država, članica EU.

Tablica 1: Odabrani pokazatelji zaposlenosti i nezaposlenosti

	Hrvatska	EU 15	EU 6
Radna snaga, % populacije, 2005.	40,6	49,7	47,7
Zaposlenost, % populacije, 2006.	34,9	47,2	43,8
Zaposlenost s nepunim radnim vremenom, 2006.	10,1	16,4	5,8
Stopa nezaposlenosti, 2006.	11,8	6,5	9,0
Dugoročna nezaposlenost (% radne snage), 2005.	7,2	2,7	5,9
Zaposlenost u javnom sektoru, % ukupne zaposlenosti, 2005.	34,4	19,4	22,6

EU 6 = nove članice EU (Češka, Mađarska, Estonija, Poljska, Slovenija, Slovačka).

Izvor: NVK prema bazi podataka IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2007.

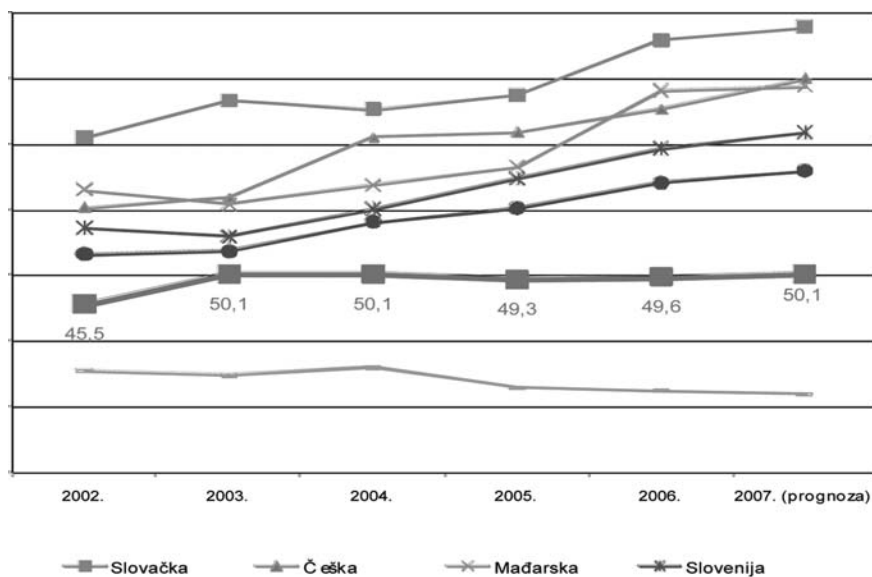
Za uočiti je nekoliko bitnih tendencija. Prvo, vidljivo je da je zaposlenost populacije u radnoj dobi u Republici Hrvatskoj niža za jednu četvrtinu od one u *starim* zemljama članicama EU (EU 15), te desetak postotnih poena niža od razine zaposlenosti u grupi uspješnih tranzicijskih država (Čile, Mađarska, Estonija, Poljska, Slovenija, Slovačka), koje su u ovoj analizi tretirane za Republiku Hrvatsku (tranzicijski) kao ponderirani prosjek. Bez detaljnije analize o karakteru iskazane zaposlenosti, evidentno je da naznačeni deficiti jasno utječu i na sposobnost stvaranja nove vrijednosti, odnosno adekvatne razine BDP-a.

Na potrebu bitnih strukturnih promjena upućuju sljedeća dva parametra: a) dugoročna nezaposlenost iskazana u postotku od ukupne

radne snage više je nego dva i pol puta viša (7,2% prema 2,7%) u odnosu prema EU 15, te jednu petinu viša od referentnih EU 6 pokazatelja. Očigledno, neophodne su promjene u obrazovnom sustavu s aspekta ocjene preferencija (postojećih i novih) investitora i ulagača te signala koje je potrebno upućivati pri usmjeravanju upisnika, počevši od srednje škole do visokoškolskog obrazovanja.

Postojeće ekonomsko stanje, uz izražene pokazatelje, kao što su stope rasta te zaposlenost i nezaposlenost, karakterizira i stupanj otvorenosti u međunarodnoj ekonomskoj razmjeni, ali upozorava i na neuravnoteženost u robno-novčanoj razmjeni s vanjskim svijetom.

Graf 2: Izvoz roba i usluga 2002.–2006., % BDP-a

Izvor: Eurostat, Državni zavod za statistiku

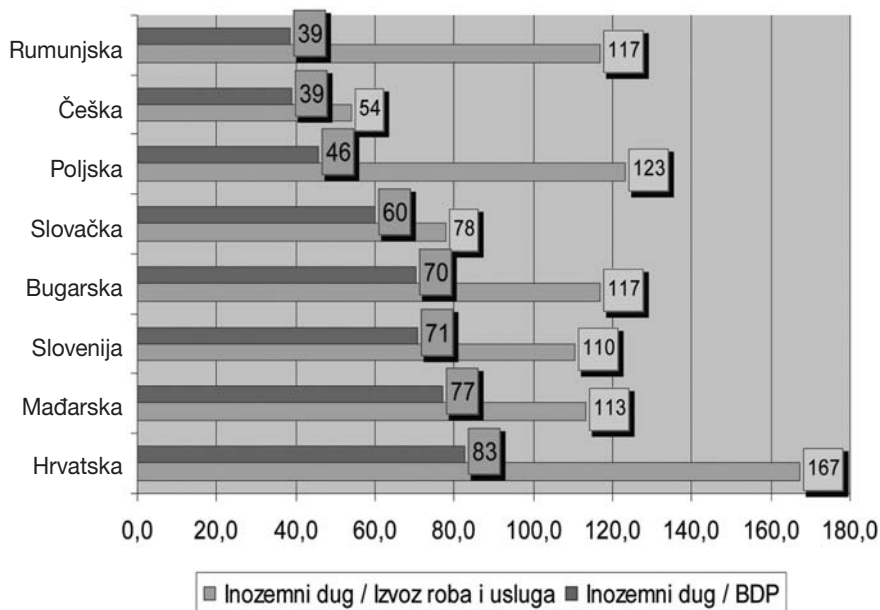
Izvoz roba i usluga, pokazatelj koji sintetički agregira sposobnost nošenja s konkurentskim pritiscima na nacionalnom, regionalnom te globalnom tržištu, iskazuje stagnantnu poziciju za razdoblje 2002.–2007. Komparativno, tranzicijske države (danas EU 6) u istom razdo-

blju ostvaruju iznimno povoljne iskorake. Takav trend povratno utječe na povećani stupanj zaposlenosti, a isto tako odražava dinamičnu i snažnu investicijsku aktivnost, okrenutu prema prerađivačkom sektoru i s njim povezanim sektorom usluga.

II. Aktualna ograničenja

Mogući limiti za brže i trajno održive stope rasta nastali su kao rezultat produženog trenda suženog korištenja vlastitih razvojnih potencijala, te istodobno dovode do značajnog debalansa u razini ostvarenog dohotka i razine potrošnje unutar nacionalne države i ekonomije, što je moguće iščitati i iz sljedećih podataka.

Graf 3: Pokazatelji zaduženosti RH i usporednih zemalja – kraj 2005.

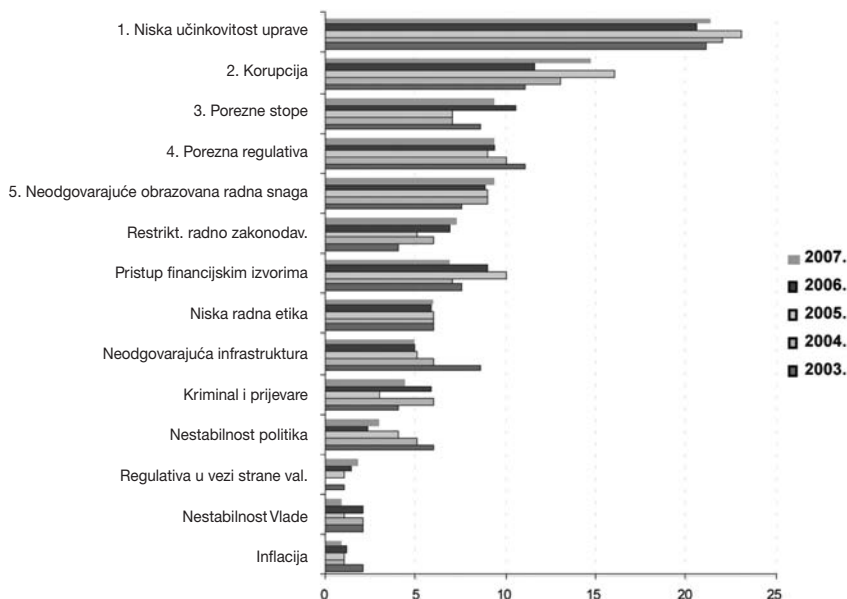

Izvor: Hrvatska narodna banka (2006.), analiza inozemne zaduženosti Republike Hrvatske, Zagreb, 11. travnja 2006.

Inozemni dug narastao je na visokih 85,3% od BDP-a te čini 171,7% od godišnje vrijednosti izvoza roba i usluga (HNB, podaci za 2006.). Ono što takvo stanje čini dodatno ozbiljnim je činjenica visokog udjela prihoda od turizma (37%), u iskazu ukupnih izvoznih prihoda (HNB, podatak za 2006.). Teorijski i praktično poznato je da je ranjivost ove stavke deviznog priljeva veća od onih koje se ostvaruju po osnovi robnog izvoza. Dodatno je i pitanje konkurentske pozicije i snage hrvatskoga turizma u odnosu na druge ili postojeće ili nove destinacije, te kvalitetu i atraktivnost njihove ponude u odnosu na onu koja se ostvaruje na ovom prostoru: kongresni turizam, zdravstveni turizam, wellness i drugi oblici produžene turističke sezone.

U ocjeni ukupne konkurentske pozicije Republike Hrvatske, koju bitno određuju mogućnost i sposobnost prevladavanja iskazanih

*Graf 4: Najproblematičniji faktori za poslovanje u RH u 2006.
Percepcija gospodarstvenika*

Napomena: Od 14 faktora ispitanici su zamoljeni da izaberu pet najproblematičnijih, koji utječu na poslovanje u njihovoj zemlji.

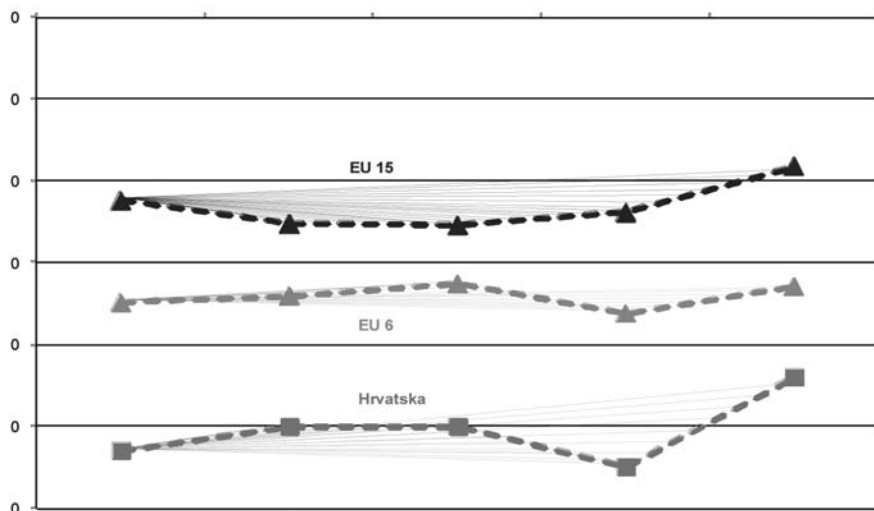
Izvor: Svjetski gospodarski forum, GCR, istraživanje mišljenja rukovoditelja (2003., 2004., 2005., 2006., 2007.).

trendova, od interesa je konstatirati da se određeni krug parametara pojavljuje kao konstanta u ocjeni izraženoj od strane reprezentativnog uzorka hrvatskih poduzetnika i menadžmenta.

Vidljiva je uska povezanost pravnih i ekonomskih čimbenika koji ograničavaju mogućnosti gospodarskog rasta: kvaliteta javne uprave, stupanj korupcije, visina poreznih stopa i poreznog opterećenja, kvaliteta porezne regulative te dostupnost kompleksnoj matrici izvora financiranja. To znači da unutar 14 naznačenih i ponuđenih ograničavajućih faktora u proteklom analiziranom razdoblju (2003.–2007.) prvih pet su trajna i bitna *uska grla* za jednostavnije i uspješnije poslovanje u Republici Hrvatskoj.

Sintetički promatrano, od analitičke je vrijednosti promotriti i usporedbu ranga Hrvatske, EU 6 i EU 15 prema kriterijima konkurentnosti Instituta za menadžment i razvoj (IMD, Lozana 2007.).

Graf 5: Usporedba ranga Hrvatske, EU 6 i EU 15 prema kriterijima konkurentnosti IMD-a, 2007.

EU 6 = nove članice EU (Češka, Mađarska, Estonija, Poljska, Slovenija, Slovačka).

Izvor: NVK prema bazi podataka IMD, World Competitiveness Yearbook, 2007.

Zahvaljujući visokim kapitalnim ulaganjima u fizičku infrastrukturu, Republika Hrvatska je popravila svoj apsolutni i relativni položaj u kategoriji *infrastruktura*, dok je posebno nisko rangirana *poslovna efikasnost*, kao svojevrsan derivat efikasnosti na drugim iskazanim područjima.

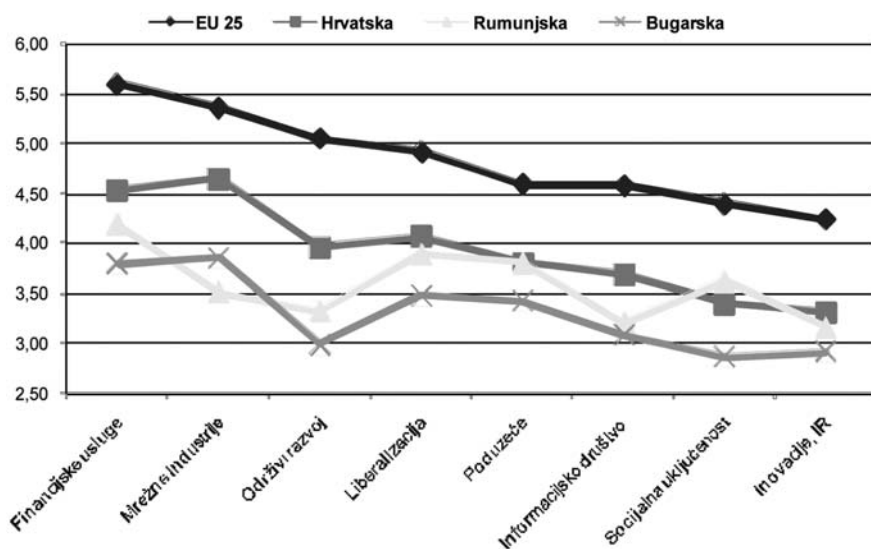
III. Perspektivne mogućnosti ekonomskog napretka

Republika Hrvatska iskazane parametre postojećeg stanja, te naznačena ograničenja, kontekstualno mora tretirati kao startnu poziciju i platformu koja imperativno zahtijeva brže i jače promjene. Trend promjena, i to onih eksternih, kao posljedice pojačanoga konkurentskog pritiska iz okruženja (Sjeverna Amerika, Daleki istok), uočila je i EU kada je usvajala *Lisabonsku agendu* (ožujak 2000., Europsko vijeće), gdje konstatira da želi »Postati najkonkurentnija i znanjem predvođena ekonomija na svijetu i sposobna za održiv gospodarski razvoj s višom zaposlenošću i boljim poslovima i boljom socijalnom kohezijom.«

Lisabonska agenda ažurirana je i dopunjena (2004.), kada je na bazi analize (*Wim Kok Report*) uočena potreba jačeg angažiranja i odgovornosti nacionalnih država radi ostvarenja zajednički proklamiranih razvojnih ciljeva. Opredjeljenje je za jačanje konkurentnosti u industriji i u sektoru usluga, te za jasno formuliranje slojevite industrijske politike, kao bitne okosnice ukupne razvojne politike. Također, potiču se ulaganja u obrazovne i istraživačke projekte u okviru »Europske inicijative za rast«. Jedan od prioriteta je i povećanje uključenosti starije radne snage u tržište rada, kao odgovora na nove demografske trendove, rasterećenje mirovinskih fondova, ali i duže vremensko razdoblje korištenja znanja i kompetencija tog segmenta stanovništva.

Ocjena hrvatske konkurentne pozicije, na temelju *Lisabonske strategije*, pokazuje da je njezina pozicija povoljnija od one koju ostvaruju Rumunjska i Bugarska, ali da, shodno iskazanim pokazateljima, bitno zaostaje za prosjekom EU 25.

Graf 6: Ocjena konkurentnosti Republike Hrvatske na temelju »Lisabonske strategije«

Izvor: *The Lisbon Review, 2006., Measuring Europe's Progress in reform, World Economic Forum, 2006.*

Prikazano pozicioniranje na bitnim segmentima – održivi razvoj, otvorenost svijetu, efikasnost poduzeća, informacijsko društvo, socijalna uključenost te inovacijski i istraživački kapacitet pokazuje gdje su promjene, uz već prije prikazani institucionalni okvir, neophodne.

Imajući u vidu drastično ubrzanje svih događaja, potaknuto daljnjim trendovima globalizacije, nedvojbeno je da Hrvatska mora definirati, a zatim i uporno provoditi vlastitu razvojnu strategiju. Gospodarski rast mora se bazirati na uravnoteženom razvoju realnog sektora (prerađivačka industrija), te sektora usluga. Razmišljanje i djelovanje moraju biti oslonjeni na znanje i stručne vještine zaposlenika te na kvalitetu investicija i institucionalnog okvira. Zaokret u hrvatskome gospodarstvu mora se u srednjoročnom razdoblju bazirati na nekoliko osnovnih postulata.

Tablica 2: Industrijska transformacija hrvatskoga gospodarstva

Hrvatsko gospodarstvo mora se transformirati (*srednjoročno*):

Od		Prema:
Gospodarskog rasta temeljenog na potrošnji		Gospodarskom rastu temeljenom na industrijskoj proizvodnji
Ulaganja u infrastrukturu i nekretnine		Ulaganjima u industrijske projekte javnog i privatnog sektora
Tradicionalnih industrijskih struktura		Suvremenim industrijama, visokim tehnologijama te industrijskim uslugama

Izazovi hrvatske industrije na putu u EU:

- stvaranje pretpostavki da industrijski sektor hrvatskoga gospodarstva odigra glavnu ulogu u dinamiziranju gospodarskog rasta;
- strukturne promjene i prilagođavanje globalnim procesima kao ključni činitelj osiguravanja konkurentnosti hrvatske industrije u budućnosti;
- stvaranje učinkovitog sustava funkcioniranja tržišne ekonomije i socijalne kohezije;
- unapređivanje poslovnog okoliša za hrvatsku industriju kao bitnog elementa socijalnog partnerstva;
- razvoj tržišta rada u smjeru tzv. fleksigurnosti.

Izvor: Hrvatska udruga poslodavaca, Industrijska Hrvatska, svibanj 2007.

Takav zaokret je nepohodan, ali i moguć. On istodobno zahtijeva aktivan angažman i ostvarenje inteligentne uloge države, kao ključnog agensa promjena koji taj prostor za razvoj sustavno otvara i u taj proces uključuje i sve druge segmente društva.

Zaključak

Odgovori na sve iskazane i u ovom tekstu neiskazane izazove, nisu ni jednostavni ni lagani. Oni zahtijevaju niz promjena kod društvene, što znači javne i političke elite. Poglavitito u shvaćanju da razvoj nije nešto što se događa spontano, jer tržišne sile i zakonitosti koherentno djeluju u jednom pozitivno određenom smjeru. Ekonomski razvoj mora biti vođen i upravlján. Uostalom, i Svjetska banka, jedan od snažnih globalnih poticatelja tržišne ekonomije, upozorava (2005.) da je neophodno pronaći optimalnu ravnotežu između djelovanja Vlade i tržišta, a ne birati između njih.

Neophodno je suočiti se s vlastitim realitetima i ograničenjima, te na toj osnovi graditi okvir specifičnih politika i institucionalnih reformi koje u danom kontekstu i vremenu mogu dati rezultat. Opći princip *best practice* modela Washingtonskoga konsenzusa ili obnovljene varijante *laissez fairea* bila je opcija otklanjanja odgovornosti za promišljeno i efikasno vlastito djelovanje u globaliziranim uvjetima. Razumijevanje lokalne, konkretne pozicije, u širem kontekstu sociologije i ukupne društvene matrice vlastitog prostora, također je bitan kontekst za uspješnost na dugotrajnom putu reformi i podizanja performansi nacionalne ekonomije.

Hrvatska je tek godine 2005. dostigla razinu vlastitog BDP-a iz 1989. Iskazane stope rasta u proteklome srednjoročnom razdoblju bazirale su se pretežno na povećanoj domaćoj potrošnji. Sukladno tome porasla je i visina vanjskoga duga koja je prešla razinu od 30 mlrd. EUR-a, što čini više od 85% vrijednosti BDP-a.

Hrvatsku u razdoblju od sljedeće tri godine očekuje ne najava, nego provedba niza bitnih i učinkovitih reformi: javne uprave i pravosuđa, kreiranje i provedba adekvatne regionalne politike, uravnoteženje vanjskotrgovačke bilance, jačanje robnog izvoza, promjene u sustavu zdravstva i daljnje jačanje pozicije danas zaposlenih u odnosu na sutrašnju mirovinu. Paralelno, dijelom identično, a dijelom dodatno – ostvarenje niza reformi i strukturnih prilagodbi vezanih uz punopravno članstvo u EU.

Takav angažman na uklanjanju postojećih ograničenja gospodarskomu razvoju jedini je mogući način da Republika Hrvatska premosti svoje zaostajanje u odnosu na grupu uspješnih tranzicijskih država, ali još više i bitnije: da se uspješno *mainstream* politikom približi ostvarenju očekivanja većine vlastitih građana. I to kako s aspekta efikasnosti pravne države, tako i ukupne kvalitete vlastitoga življenja.